

DR. THIRRING LAJOS EMLÉKÉRE¹

DR. KOVACSICS JÓZSEF

Thirring Lajos a magyar demográfusok doyenje. 1983. május 24-én 84 éves korában elhunyt. Édesapja *Thirring Gusztáv* írta róla „A soproni *Thirring*-nemzetség 300 éves múltja” című munkájában (1934), hogy *Lajos* 1899. április 20-án született, az 1637-ben Sopronba költözött *Thirring* nemzetség 192. gyermekeként.

Thirring Lajos folytatta nagynevű édesapja, *Thirring Gusztáv* statisztikai, demográfiai munkáját. Személyében egy európai látóköri, kiváló demográfust, pontos, kötelességteljesítő hivatalnokot, melegszívű, segítőkész főnököt gyászolnak a magyar demográfusok, olyan személyt, aki generációkat nevelt, tanított, igazított el a népesedéstatisztika rejtelseiben, a legnagyobb és legbonyolultabb felvétel, a népszámlálás és a népmozgalmi statisztika ismeretanyagában. Tanítványai, volt munkatársai itthon és külföldön egyaránt megbecsülést szereztek mesterüknek.

75 éves korában még 50—60 éveseket meghazudtoló szellemi frissességgel vitatkozott, idézett adatokat, népesedéstatisztikai dátumokhoz fűződő információkat.

Thirring Lajos pályafutását a Központi Statisztikai Hivatalban kezdte, ahova *Zawadowski Mária*val — későbbi feleségével — egyidőben vették fel. Apósa *Zawadowski Alfréd* a Legfelsőbb Állami Számvevőszék elnöke volt, aki egykor szintén a Központi Statisztikai Hivatalban dolgozott, de amikor feleségül vette *Keleti Károly* fiatalabbik leányát, pénzügyi pályára lépett.

Thirring Lajos 1919. május 6-tól 1959. január 15-ig állott a KSH szolgálatában. 1921-ben szerezte meg államtudományi doktorátusát. 1922-ben nevezték ki miniszteri segédfogalmazóvá. Két évvel később miniszteri fogalmazó lett. Ebben a besorolásban hosszú ideig megrekedt, mert a trianoni békeszerződés következményeként előlépési korlátozásokat vezettek be. Így több mint egy évtizedig volt miniszteri fogalmazó. Időközben végzett szakirodalmi munkásságának elismerése valamint hivatali munkájának pozitív értékelése ellensúlyozta azt, amit a ranglétrán való előmenetel hiánya jelentett. Pályafutá-

¹ A pályarajznál felhasználtam *dr. Thirring Lajos* kéziratban ránkmaradt visszaemlékezéseit, amelyeket még halála előtt adott át nekem; valamint *dr. Klínger András* és szerző *Thirring Lajos* kandidátusi disszertációjáról írt opponensi észrevételeit.

sa a 30-as évek második felétől gyorsabban alakul. Miniszteri segéd-titkár, majd titkár lesz és a háború végén már miniszteri osztálytanácsosként működik. A gyors változások akkor következtek be, amikor a visszakerült területek miatt megnövekedett feladatok ellátása érdekében emelték a hivatal létszámát, s egyben a nyugdíjazások következtében a korösszetétel is átalakult.

Pályafutása alatt alaptevékenysége mindig a népszámlálással és a népmozgalommal függött össze. Alkalmazásától 1920 végéig a népmozgalmi osztályon dolgozott. 1921 elején került át az 1920. évi népszámlálás feldolgozását végző osztályára. Itt kezdett Nagy-Budapest statisztikájával foglalkozni.

Az 1920-as években *Buday László*, aki a Központi Statisztikai Hivatal igazgatói állásából egészségi okokból kivált és a Műegyetem Statisztikai és Alkalmazott Közgazdaságtani Tanszékét foglalta el, meghívta *Thirring Lajost* szemináriumába tanársegédnek. 1925 májusáig *Buday* korai haláláig vett részt *Buday* szemináriumának az ülésein felolvasással, a könyvtár bemutatásával és az akkori statisztikai számológépek ismertetésével.

1925 őszén a népszámlálás szervezete leépült és *Thirring* választás elé került, hogy vagy a pénzügyi statisztikai osztályra helyezik, vagy az elnöki osztályra, azzal a feladattal, hogy elsősorban a Magyar Statisztikai Szemlével kapcsolatos technikai munkákat látja el. Ez utóbbit választotta, és ez az egész életére meghatározó jellegű volt. 1926 őszétől 1949 végéig mintegy mellékállásként, a Magyar Statisztikai Szemle kötelékébe tartozott, akkor is, amikor időről-időre a népszámlálásokon dolgozott. A Magyar Statisztikai Szemlének 1945-től 1948 végéig felelős szerkesztője volt.

A huszas évek végén kapcsolódott be a Magyar Statisztikai Társaság munkáiba, kezdetben mint nem tag, 1926-tól pedig mint a Társaság megválasztott — és 1928-ban székfoglalót tartott — rendes tagja. Ebben az intézményben különböző tisztségeket töltött be: volt pénztáros, titkár, főtitkár; a Társaság utolsó három évi működési periódusában (1946—49-ig) mint alelnök, az akkori elnök állandó betegsége miatt az ügyvezetést ő látta el.

Statisztikai Társaság-i munkásságához tartozott a *Journal (1927-ig Revue) de la Société Hongroise de Statistique* keretében végzett munka. Rövidesen őt bízták meg a szerkesztés feladataival: a *Buday László* által megalapított folyóirat 1928-ban — részben javaslataira — fejlődött ki teljes értékű szakfolyóirattá, édesapjának a Társaság akkori elnökének irányítása alatt.

A huszas évek végén külföldön több nemzetközi népességtudományi kongresszust rendeztek és 1928-ban Párizsban megalakult egy ilyen célkitűzésű társaság, a Nemzetközi Népességtudományi Unió, amely nemzeti csoportokból (bizottságokból) tevődött össze. Többszöri hiábavaló kísérlet után 1936-ban — külső felkérésre — végre a magyar csoport is megalakult, amelynek kezdettől fogva a Magyar Statisztikai Társaság megszűntéig (1949) *Thirring Lajos* volt a titkára. Népszámlálási alaptevékenysége mellett ezek voltak a legkedvesebb munkakörei, amelyeket ellátott.

1930-ban a Statisztikai Szemlében végzett tevékenységének meghagyásával a népszámláláshoz osztották be. Ebben a munkakörében rendkívül sok kérdés megoldása hárult rá, amelyekkel kapcsolatosan néhány újítását is elfogadták. A népszámlálási osztályt — egy kis csoport kivételével — 1935-ben feloszlatták; ezután mint alosztályvezető, majd mint osztályvezető a népszámlálási és népmozgalmi alosztályt (később osztályt) vezette. Majd véglegesen a népszámlálási osztály vezetőjeként folytatta tevékenységét. A hivatali munkaerők igénybevétele 1938-tól egyre nagyobb lett. A terület-visszacsatolások statisztikai előkészítése, majd az első bécsi döntést követő (felvidéki, kárpátaljai stb.) nép- és egyéb összeírások végrehajtása rendkívül nagy munkát jelentett a hivatal dolgozóinak.

A második világháború után néhány átszervezés történt a KSH-ban: nagyobb egységeket, ún. ügyköröket alakítottak, először hármat, később négyet. A társadalmi-statisztikai ügykörnek, amelyhez a népszámlálás, a népmozgalom, a kultúrstatistika, a szociális statisztika, a szerkesztési tevékenység és még sok más vegyes ügy tartozott — rövid 3—4 éves fennállása idején — ő volt a vezetője.

A Hivatal szervezetében 1948 végén bekövetkezett változások után a népszámláláson főosztályvezető-helyettesként dolgozott, s egy ideig párhuzamosan a népmozgalmi osztályt is vezette. Az 1949. év eleji népszámlálás előkészítésének feladatait lényegileg ő végezte és a munkálatok végrehajtásában is — részben tanácsadó jelleggel — erős mértékben igénybe volt véve.

1959. január 15-ével vonult nyugdíjba.

Demográfiai munkásságának továbbfolytatására az adott lehetőséget, hogy még 1958-ban felkérték a „Magyarország történeti demográfiaja, Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig” című mű egyik részének („Magyarország népessége 1869—1949 között”) a megírására. Ez a munka több, mint két évet vett igénybe és lektora *Bene Lajos* rendkívül nagyra értékelte. A tanulmány befejezése után az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Statisztikai Tanszékén működött, itt néhány éven át előadásokat tartott és különféle témák feldolgozásában vett részt. Közel tíz éven át állott az egyetem statisztikai tanszékével ilyen kapcsolatban.

1968 után *Thirring Lajos* nyugdíjasként ismét a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa lett, ahol különböző munkákkal bízták meg. Ezek közül a legfontosabb az, hogy megvalósult az 1941. évi népszámlálás — bár meglehetősen csonka — anyagának kötetekben való közreadása. Ez jelentős részben befejeződött. Az egyes kötetekhez szükséges elemzéseket ő írta meg. Halála előtt — a KSH népszámlálási osztályának felkérésére — az 1869—1941. évi népszámlálások történetével és jellemzésével foglalkozó terjedelmesebb művön dolgozott.

Ami egyetemi oktató munkáját illeti, *Buday László* mellett eltöltött öt év erős mértékben szélesítette látókörét és mélyítette tudását. A népszámlálási és szerkesztési munkák tömege miatt az egyetemi magántanárság megszervezésével nem siethetett. A harmincas évek közepe táján, majdnem pontosan egyidőben, *Surányi-Unger*

Tivadár a szegedi, *Kenéz Béla* a budapesti egyetem Jog- és Államtudományi Karának statisztika professzora és *Laky Dezső* — *Buday László* műegyetemi utóda — szólította fel a magántanárság megszerzésére. Tekintettel arra, hogy annak idején *Buday* mellett működött, *Laky Dezső* felszólításának tett eleget és 1939-ben habilitáltak a népességi statisztika tárgyköréből. A Műegyetemen 1948-ig, az akkor Műszaki és Közgazdaságtudományi Egyetem átszervezéséig, rendszeresen tartott magántanári előadásokat. Mint említettük, a 60-as években az ELTE Statisztikai Tanszékén is előadott, ezenkívül az 1968—69-es tanévtől hét tanév második felében a BME Közlekedésmérnöki-kari továbbképző szakán — kezdetben *Kovacsics József* helyett, később saját neve alatt — rendszeresen tartott kollégiumot a városfejlesztés népesedési kérdéseiről.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem részéről két ízben érte megtszítelő elismerés: 1972-ben a címzetes egyetemi tanári címmel tüntették ki, 1981-ben pedig a gyémánt-oklevelet adták át részére.

A nemzetközi tudományos tevékenységbe korán bekapcsolódott; először a statisztikusok „akadémiájába”, a Nemzetközi Statisztikai Intézetbe. Kezdetben — első ízben 1925-ben — mint meghívott szakértő vett részt az Intézet egy-egy ülészakán, majd mint tag folytatta ezt a tevékenységet. Ismételten tartott az ülészakokon, főleg magyar szempontból fontos előadást. Járt Rómában, Varsóban (1929-ben és 1975-ben is), Londonban, Athénban, Prágában, Belgrádban és Bécsben. Az Intézet a második világháború utáni első (1948. évi) tagválasztáskor választotta meg rendes tagjának, és így ő lett a háború utáni első új magyar tag. Az Intézet állandó irodájával évtizedeken át rendszeres kapcsolatot tartott fenn, és ismételten terjesztett be javaslatokat. A Nemzetközi Népeségtudományi Unió magyarországi csoportbeli szerepléséről már volt szó. Az Unió kongresszusai közül Berlinben és Párizsban volt jelen. Ez az intézmény 1948-ban egyéni tagokból álló társasággá alakult át; első magyar tagjainak egyike ő volt. Az átalakulás után a londoni és liège-i ülésszakon vett részt. Ezekén kívül tagja volt az olasz Közgazdasági, Statisztikai és Demográfiai Társaságnak is.

Az 1949-es népszámlálás befejezése után kormánykitüntetésben, 80. születésnapja alkalmából pedig a Központi Statisztikai Hivatal elnökének elismerésében részesült.

Beállítottsága sokkal inkább gyakorlati, mint elméleti jellegű volt. Emellett természetesen a bel- és külföldi elméleti szakirodalmat is nyomon követte. Megismerkedett a fontosabb szakmunkákkal és folyamatosan tanulmányozta a magyar és nemzetközi folyóiratokat is.

Thirring Lajos a demográfiát sohasem tekintette a népességi statisztikával azonosnak a sok érintkezési pont ellenére sem. Az ún. tiszta demográfiai kutatások értékét természetesen teljes mértékben elismerte, de számára nagyobb értékű a népességtudomány széleskörű kiépítése volt, pl. a népesség és népesedés, valamint a közgazdaság összefüggéseinek feltárása területén. Az idő ezt az álláspontot egyre inkább igazolja: és természetesen a matematika megfelelő igénybe-

vételét is. Ő maga az utóbbi irányban nem sokat tett, de pl. gazdaságdemográfiai, településdemográfiai és hasonló kérdéseket előszertettel érintett dolgozataiban.

Felvetődik a kérdés, hogy miből és kitől tanult a legtöbbet, mi és ki volt a tanítómestere? Szerinte a legnagyobb hasznot e tekintetben maga a munka, egy-egy problémakör szélesebbkörű áttekintése jelentette. Gyakorlatilag a legtöbbet a különböző adatgyűjtésekből és — részben azokkal összefüggően — a különböző témák feldolgozásából tanulta. Sohasem kívánt feltaláló lenni, hanem mindig áttanulmányozta a megfelelő korábbi magyar és nemzetközi irodalmat. Munkássága sokkal inkább továbbfejlesztő jellegű, mint újat produkáló; emellett számos kisebb újítással törekedett a felvételek, feldolgozások és közlések anyagának gazdagítására, elmélyítésére. Nagy öröme szolgált pl. a természetes népmozgalom terén, amikor új feldolgozást tervezhetett az anya életkora, a házasság éve és a születések számának születési sorrend szerinti alakulása és összefüggése között. Ugyanígy népszámlálási téren a házassági termékenység társadalmi rétegek szerint feldolgozott, többszörösen kombinatív táblája okozott számára sikerélményt. Ez az 1930-ban megindult feldolgozás az említett rétegeken belül az életkor és a házasságtartam együttes kombinációjában mutatta ki a férjes asszonyok gyermekszámának születési sorrend szerinti alakulását. Tervek ilyen irányban már korábban felmerültek, de megvalósítására (és erősen módosított keretek között) csupán 1930-ban került sor. Jellemző az új magyar adatfeldolgozási mód iránti érdeklődésre, hogy pl. *Livio Livi* professzor a neves években megjelent és most újonnan kiadott tankönyvében külön fejezetet szentelt *Thirring Lajos* kutatásainak. Ez a feldolgozás, melynek tovább építése 1941-ben háborús okokból elmaradt, legújabb hazai népszámlálásainkban nagy mértékben tovább épült.

Természetesen nemcsak a munka volt tanítómestere, hanem azoknak nagyszámú bel- és külföldi művelője is. Kutatási köre ugyan erősen eltért édesapjától, de annak minden munkáját alaposan áttanulmányozta és azokból sokat tanult: példaképe és első tanítómestere volt. Valamivel későbbi időpontban ismerkedett meg *Keleti Károly* műveivel; ezek is új szint vittek gondolkodásába. Természetesen tanult a hozzá közelálló *Schneller Károly* és a fiatalabb gárda — különösen *Barsy Gyula* — új utakat kereső új megoldásaitól is. Tanító mesterei közé számította *Buday Lászlót* és *Dolányi (Kovács) Alajost*, valamint számos külföldi statisztikust is.

Munkássága végső összefoglalásaként a következőket említi: „Kettős életet éltem: párhuzamosan voltam szerkesztő és szerző. Szerkesztői munkáim közül különösen a *Journal* terén kifejtett tevékenységemet követte nemzetközileg is elismert siker. Szakirodalmi tevékenységem elsősorban igen nagyszámú tanulmányt foglal magában, amelyekhez rendkívül sok kisebb közlemény (nekrológ, könyvismertetés stb.) kapcsolódik. Legtöbb dolgozatom és közleményem a Magyar Statisztikai Szemlében, valamint az említett *Journalban* publikáltatott, de a jelzett nemzetközi társaságok kiadványaiban és más bel- és külföldi folyóiratokban is.”

Saját megítélése szerint főműve a „Magyarország népessége 1869—1949 között” című tanulmány (1962) és annak a megszokottnál bővebb jegyzetanyaga.

Legnagyobb terve „A népesség statisztikája és adalékok Magyarország demográfiájához” elkészítése volt. Ezt az 1941-es népszámlálás teljes anyagának ismeretében írta volna meg, első részében áttekintve a népességi statisztika egész ismeretanyagát, a másodikban az adatanyagot (természetesen a népmozgalmat is). Az anyag jobb megismerése érdekében szeretne volna megírni Magyarország 1933—1938. évi természetes népmozgalmának statisztikáját. Munkatervében volt az 1930. évi népszámlálás fő eredményeinek összefoglalása is, amelyet *Dolányi (Kovács) Alajos* 1910-es nagy tanulmányától némileg eltérő szerkezetben és szellemben kívánt volna megírni.

Hozzá tartozik *Thirring Lajos* életútjához annak a megemlézése is, hogy halálos ágyán „Magyarország népessége 1869—1949 között” című munkája alapján tudományos fokozatért folyamodott. A Tudományos Minősítő Bizottság alulírottat az állam- és jogtudományok doktorát és *Klinger András*t, a demográfiai tudományok kandidátusát kérte fel opponensnek.

Úgy érzem, hogy e rövid kis megemlékezésből nem hiányozhat az a méltatás és elismerés, amit az opponensi vélemények tartalmaznak. Ezért vázlatosan először *Klinger András*, majd saját opponensi észrevételeimet foglalom össze.

Klinger András opponensi véleményében a következőket írja: „*Dr. Thirring Lajos* több mint 60 évet töltött el a magyar statisztika szolgálatában. 40 évi aktív szolgálat után nvudizajását követően is töretlen lendülettel folytatta statisztikai tevékenységét, tudományos munkásságát. Életművében a népesedéstatisztika kérdéseivel, az ehhez kapcsolódó ágazatokkal, történeti statisztikával foglalkozott. Főtevékenysége mégis a magyar népszámlálások szervezése, programjának modernizálása, gyakorlati megvalósítása, más statisztikai ágazatokkal való összefüggő rendszerének megteremtése volt.

Kezdeményezője volt a népszámlálási családstatisztika megteremtésének. A nők termékenységi adatainak elemzésénél bevezette azoknak az alapadatoknak a regisztrálását, amelyek lehetőséget adtak a foglalkozások szerinti vizsgálatokhoz. Számos új ismérvvvel bővítette az épület- és lakástatisztikai adatfelvételeket. A területi feldolgozásoknál biztosította a szélesebb körű adatházis megteremtését és ezzel lehetőséget adott a kisebb területi egységek adatainak elemzéséhez.

Az időszerű demográfiai kérdések mellett rendszeresen foglalkozott a történeti demográfia forrásaival. E téren is nagyszámú publikációja jelent meg, melyek közül talán a legjelentősebb a „Magyarország történeti demográfiája” c. könyvben megjelent 150 oldalas tanulmánya, melyben a népszámlálások tükrében elemzi a természetes népmozgalmat, valamint a vándorlások menetének érintésével az ország népességszámának alakulását. Tanulmányának elsődleges célja a források ismertetése, valamint a rendkívül bő népesedéstatisztikai adatanyag bemutatása. A húsz évvel ezelőtt megjelent tanulmány tö-

kéletesen megfelelt kitűzött céljának, ugyanis demográfiai forrásmunkának számít, amit nemcsak az e témakörrel foglalkozó kutatók, de más tudományágak képviselői is rendszeresen használnak.

Munkássága során következetesen foglalkozott a módszertani kérdésekkel, melyeket rendszeresen értékelt és publikált. Legszámtottevőbb munkája ezek közül, a kilenc magyar népszámlálás módszertani ismertetése. Téziseiben népszámlálásonként összefoglalta az egyes népszámlálások történeti előzményeit, az összeírások lebonyolításának módszereit. Részletesen elemezte a kérdőminták módszertani sajátosságait, valamint az adatok feldolgozásának és közlésének alapvető forrasanyagáról tájékoztatót.

Az 1941. évi népszámlálásról több vonatkozásban és külön meg kell emlékezni. E népszámlálás programjának összeállítása rendkívül széles körű, társadalmi, gazdasági elemzésekre alkalmas, s a kor színvonalát elérő, illetve meghaladó program volt. Történelmi távlatból nézve alkalmas lehetne arra, hogy a múlttal kapcsolatban összehasonlításul szolgáljon minden vonatkozásban. A tervek nagy része nem valósulhatott meg. A felvételt követően a feldolgozásra is rányomta bélyegét a II. világháború és még ezt a helyzetet is súlyosbította, hogy az elkészült anyagok jelentős része elpusztult. A felszabadulás után közvetlen pótlásra, ill. a feldolgozás továbbvitelére nem volt mód. A feldolgozott anyagok publikálására sem volt lehetőség. (Összesen egy kötet jelent meg „Kézirat gyanánt”, mely a legfontosabb demográfiai adatokat közsegenként tartalmazta.)

A feldolgozott anyag közzétételére csak *Thirring Lajos* nyugdíjazása után kerülhetett sor. E lehetőséggel élve — 1965-től folyamatosan *Thirring Lajos* szakértői tanácsadása mellett — került sor az 1941. évi népszámlálás anyagának hat kötetben történő kiadására. Jelentős részt vállalt *Thirring Lajos* mind a kötetek szerkesztéséből, mind az adatok elemzésének összeállításából. E sorozat egyik köteteként jelent meg az 1941. évi módszertani tanulmány. A népszámlálások részletes módszertani leírásai nélkül a történeti statisztika művelése Magyarországon nehézkes és hiányos volna. A mű alapvető részei teszik lehetővé az egyes korok statisztikai fogalmainak megértését, jelen időben való használhatóságát. A fő témakon kívül — melyek a népszámlálásokra jellemzőek — kitér olyan részletkérdésekre is, mint az egyes népszámlálások költségeinek alakulása, személyzeti kérdései stb.

A mű komplexnek tekinthető azért is, mert részletes tájékoztatást nyújt a kiadványok tartalmáról és ismerteti az egyes népszámlálások adataanyagában megjelent tanulmányok, cikkek tartalmát. Kritikai szemlélettel foglalja össze az egyes anyagok felhasználhatóságát, a korszerűsítési munka eredményeit és hátrányait, bátor őszinteséggel tárja fel a tárgyi tévedéseket, hiányokat. Mérlegelést ad az egyes népszámlálások hasznosságáról, illeszkedéséről a korban, az eredmények felhasználhatóságának lehetőségéről és korlátairól. E felelősségteljes értékeléshez háttérrel biztosít részére az a tény, hogy lényegében az 1930—1949. évi három népszámlálásnak — irányító szervező munkatársa, illetve vezetője volt.

Thirring Lajos „Magyarország népessége 1869—1949 között” című kandidátusi értekezését lehetetlen önmagában elbírálni, mivel azt csak az életmű és egyéb munkái ismeretében lehet elemezni. Életművét azonban nem lehetséges egy rövidre szabott opponensi vélemény keretében átfogóan leírni. A művet a kandidátusi fokozat odaítélésére feltétlen ajánlom. Felmerül azonban a kérdés — a hazai és a nemzetközi statisztikai társaságok, illetve kiemelkedő személyek véleményét ismerve —, hogy e fokozat nem fejezi ki *Thirring Lajos* munkásságát és életművét, ezért javaslom, hogy — a szakbizottság tegyen javaslatot a TMB-nek, hogy — részére a doktori fokozatot ítéljék meg.”

Dr. Kovacsics József opponensi véleménye szerint „*Dr. Thirring Lajos* a demográfiát sohasem tekintette a népességi statisztikával azonosnak a sok érintkezési pont ellenére sem. Az ún. tiszta demográfiai kutatások értékét természetesen elismerte, de a népesség és népeseedés kérdéseinek szélesebb összefüggésekben való vizsgálatára törekedett, így a közgazdaságtudomány, a településtudomány, a történettudomány, a szociológia, a közigazgatás-tudomány és a népességtudomány érintkezési pontjainak a megvilágítására. Maga ez irányban főleg településdemográfiai, gazdaságdemográfiai és történeti demográfiai dolgozataiban mutatott követendő példát.

Mind a népszámlálások, mind a népmozgalmi felvételek során több fontos újítás, továbbfejlesztő munka fűződik tevékenységéhez; a népszámlálással kapcsolatos fogalmak, osztályozási elvek kidolgozása, pontosítása. Megalapozója volt a magyar népszámlálások termékenységi adatgyűjtéseinek. E feldolgozásban társadalmi rétegek szerint vizsgálta a termékenységet. A népmozgalmi adatgyűjtések terén új feldolgozást tervezett az anya életkora, a házasság éve és a születések számának szülési sorrend szerinti alakulásának bemutatására. Ezt az újszerű vizsgálati módot, mint már érintettük, elismeréssel méltatta *Livio Livi* professzor, aki külön fejezetet szentelt egyetemi tankönyvében a *Thirring*-módszernek.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy *Thirring Lajos* gazdag és termékeny munkásságával jól szolgálta azokat a progresszív törekvéseket, amelyeket kezdetben csak a statisztika elemző számsorai világítottak meg a politikusok számára. Ezek között hadd említsem a külterületekre és általában a tanyakérdésre vonatkozó *Thirring*-tanulmányokat. Magam jól emlékszem vissza arra az együttműködésre, amely a Tanyai Tanács elnöke, *Erdei Ferenc* és a KSH, név szerint *Thirring Lajos* ügykörvezető között folyt a tanyakérdésre vonatkozó információk összegyűjtése tekintetében. Ilyen, a gyakorlati közigazgatási munka fejlesztését célzó törekvése volt a Statisztikai Hivatalnak a számláló körzetek és kerületek kialakítása, a város- és községrendezésben közreműködő és azt megvalósító mérnökök bevonásával. Aligha tévedek, ha azt állítom, hogy a Hivatalnak ez a *Thirring Lajos* vezetése mellett megvalósuló kezdeményezése jelentős ösztönzés volt a tervszerű város- és községrendezéshez vezető úton.

Végül a gyakorlatot szolgáló elemzései között említtem azokat a lakásstatisztikai tanulmányait, amelyekkel a városok és a falvak né-

pességének lakásviszonyait igen differenciált módon elemezte, követve ily módon édesapja, *Thirring Gusztáv* nyomdokait, hogy megállapíthassa a különböző néposztályok és társadalmi rétegek helyzetét.

Kiemelem a fővárosi agglomerációt érintő, e témára vissza-visszatérő dolgozatait is. E témakörnek, úgy vélem, a Fővárosi Statisztikai Hivatal egykori elnökének, édesapjának is adózott, amellet, hogy a demográfia eszközeivel rá kívánt mutatni arra a kiáltó ellentétre, amely a főváros és fővároskörnyéki települések között mutatkozott. Mint tudjuk, a főváros és környékének a rendezése az 1950-es megyei reform során valósult meg. Így *Thirring Lajos* elmondhatta, hogy még életében megvalósultak azok a célkitűzések, amikért a statisztika és a demográfia eszközeivel küzdött. Megemlítem azt is, hogy *Thirring Lajost* tekinthetjük a népszámláláshoz kapcsolódó család-statisztikai felvételek kezdeményezőjének is.

„Magyarország népessége 1869—1949 között” című monografikus feldolgozás, amelyet *Bene Lajos*, a mű egykori lektora is igen nagyra becsült, elemző áttekintést nyújt a nyolc évtized népszámlálásairól. A népszámlálások megszervezéséről alapos tárgyi tudással megírt módszertani áttekintés hosszú évtizedekig nélkülözhetetlen forrásmunkája lesz a Magyarország népességét megismerni kívánó elméleti és gyakorlati szakembereknek. Megbízható, pontos adataival, a jegyzetelésben is példás eligazítást nyújtó tanácsaival olyan munkát kapott az utókor, amely önmagában is megkérdőjelezi, hogy vajon a kandidátusi fokozattal kellőképpen értékeljük-e nyolc évtized népszámlálásainak tudományos alapossággal, nagy tárgyismerettel megírt eredményeit.

Jelen esetben azonban, amikor a 84 esztendő *Thirring Lajos* professzor munkásságát értékeljük, úgy vélem, többről van szó, mint a benyújtott munkáról. Tudományos lelkiismeretünk kötelez bennünket arra, hogy egész életművét tegyük mérlegre. Ezért javaslom a Tisztelt Bíráló Bizottságnak, hogy a fentiekben kifejtett érvekre való tekintettel határozzon úgy, hogy a „Magyarország népessége 1869—1949 között” című munka alapján kandidátusi fokozat megadását javasolja, egyben kérem, tegyen olyan előterjesztést a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy *Thirring Lajos* kiemelkedő tudományos eredményeire való tekintettel folytassa az eljárást és tegye meg a szükséges intézkedéseket a doktori fokozat odaítélése céljából.”

Sajnos az opponensi véleményekben kifejezésre jutott elismerést már csak kórházi ágyán olvashatta, a minősítési eljárás befejezését nem érte meg, a tudományos vita kítűzése előtt, május hó 24-én meghalt.

THIRRING LAJOS SZAKIRODALMI MUNKÁSSÁGA

I. Önálló tanulmányok és folyóiratcikkek

1. Magyarország városainak népessége 1720-tól 1920-ig. Kézirat (doktori értekezés), 1921. 104 p.
2. A román népszámlálás és a szatmármegyei németiség. Pesti Hírlap, 1924. 3 p.
3. A csecsemőhalandóság alakulása a nagyvárosokban. Magyar Statisztikai Szemle, 1926. 3 p.
4. Nagyobb városok gümőkórhalálózása. Magyar Statisztikai Szemle, 1926. 3 p.
5. Budapest befolyása a környék népesedésére. Magyar Statisztikai Szemle, 1926. 27 p.
6. Adatok a Nemzetközi Statisztikai Intézet szervezetéről és történetéből. Magyar Statisztikai Szemle, 1927. 10 p.
7. Néhány adat *Buday László* munkásságáról és irodalmi hagyatékáról. Magyar Statisztikai Szemle, 1927. 11 p.
8. Budapest távolabbi környékének népesedése. Magyar Statisztikai Szemle, 1927. 30 p.
9. Honosítások és elbocsátások Bécsben és Ausztriában az 1920—1925. években. Városi Szemle, 1927. 4 p.
10. Svájc magasvölgyeinek népessége. Földrajzi Közlemények, 1927. 4 p.
11. Oroszország népessége. Magyar Statisztikai Szemle, 1928. 3 p.
12. Munkanélküliség külföldön az 1927. évben. Magyar Statisztikai Szemle, 1927. 5 p.
13. Magyarország népmozgalma az 1928. év I. felében. Magyar Statisztikai Szemle, 1928. 7 p.
14. Törökország statisztikája és az 1927. évi török népszámlálás első eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1929. 7 p.
15. A Nemzetközi Statisztikai Intézet Varsóban. Magyar Statisztikai Szemle, 1929. 7 p.
16. Analfabetizmus. Közgazdasági Enciklopédia, I. kötet, 1929. 6 p.
17. Belső vándorlások. Közgazdasági Enciklopédia, I. kötet, 1929. 17 p.
18. Életkor. Közgazdasági Enciklopédia, II. kötet, 1930. 8 p.
19. A nem helybeli (idegen) születési és halálozási esetek zavaró befolyása a népesedési mozgalom alakulására. Magyar Statisztikai Szemle, 1931. 10 p.
20. Fővárosunknak és környékének újabb fejlődése. Magyar Statisztikai Szemle, 1931. 23 p.
21. Népgyarapodás és néptömörülés Magyarország mai területén. Magyar Statisztikai Szemle, 1931. 22 p.
22. Esquisse de l'accroissement de la population de la Hongrie d'avant et d'après la guerre et quelques propriétés caractéristiques des fluctuations du nombre des habitants. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1931. 48 p.

23. A törvényhatóságok és az országrészek népszaporodási, népsűrűségi és tömörülési viszonyai. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 16 p.
24. A tanyák, puszták és egyéb külterületi lakott helyek népessége 1930-ban. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 21 p.
25. Contribution à la statistique de la population éparsse: population des fermes, hameaux et autres territoires extérieurs en Hongrie. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1932. 40 p.
26. Külföldi népszámlálások szemléje. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 10 p.
27. Budapest népességének anyanyelvi és vallási megoszlása. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 8 p.
28. Néhány feljegyzés az 5 000—10 000 lakosú községek népességi fejlődéséről. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 4 p.
29. Magyarok néhány külföldi állam idegenforgalmában. Magyar Statisztikai Szemle, 1932. 2 p.
30. Statisztikai adatok Magyarországról az 1930. évi népszámlálás alapján. Révai kereskedelmi, pénzügyi és ipari lexikon, IV. kötet, 1932. 3 p.
31. I. A mai Magyarország népességének fejlődése az utolsó 60 év alatt. — II. Hat évtized népnövekedési viszonyainak néhány jellegzetessége hazánk mai területén. Magyar Statisztikai Szemle, 1933. 35 p.
32. Élimination de l'effet perturbateur des naissances et décès dans la population non résidente sur la variation des facteurs de l'accroissement effectif. — Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1933. 13 p.
33. Statistik der verstreut wohnenden Bevölkerung. Deutsches Statistisches Zentralblatt, 1933. 2 p.
34. Alföldi városaink bel- és külterületi lélekszámának alakulása. Magyar Statisztikai Szemle, 1933. 4 p.
35. Csonka-Magyarország népességének foglalkozása 1930-ban. A Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat 86. kötetéből különlenyomat, 1934. 92 p.
36. Újabb magyar és közép-európai idegenforgalmi adatok. Magyar Statisztikai Szemle, 1934. 12 p.
37. Sur la statistique de la population éparsse. Bulletin de l'Institut International de Statistique XXVIII. kötet, 2. rész, Hága, 1934. (1935). 10 p.
38. Helybeli születésűek a bel- és külterületen. Magyar Statisztikai Szemle, 1934. 9 p.
39. I. Az analfabetizmus területi képe. — II. Népünk műveltsége nem és életkor szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1934. 43 p.
40. Bevezető (A *Buday László* hátramaradt írásai c. műhöz). A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai, 10. sz., 1935. 14 p.
41. Tájékoztató adatok az iparforgalmi keresőnépesség ingavándorlásairól. Magyar Statisztikai Szemle, 1935. 12 p.

42. Községeink terület, lélekszám, népsűrűség és a külterületi lakosság hányadosa szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1935. 14 p.
43. Kecskemét mint tanyaváros. Magyar Statisztikai Szemle, 1935. 27 p.
44. Eltolódások a népesség foglalkozásában 1920 és 1930 közt. Magyar Statisztikai Szemle, 1935. 21 p.
45. Les professions exercées par la population éparsse en Hongrie. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1935. 23 p.
46. Miért szerepel Pest-környék a statisztikában. Községfejlesztés, 1935. 3 p.
47. A népesség fejlődéséről. Községfejlesztés Zsebkönyve az 1936. évre, 1935. 17 p.
48. A népesség születési hely és életkor szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1935. 19 p.
49. Les Professions dans la Hongrie actuelle en 1930. A Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat 86. kötete francia kiadásából különnyomat, 1935. 40 p.
50. Nagy-Budapest népessége. Statisztikai Közlemények 78. kötet 1. sz. Budapest szföv. Statisztikai Hivatala, 1935. 113 p.
51. Az 1930. évi első országos háztulajdon-statisztika főbb eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1936. 21 p.
52. A földbirtokosok és főbérlok száma. Magyar Statisztikai Szemle, 1963. 12 p.
53. Einige Bemerkungen zur Statistik der Agglomerationsverhältnisse der Bevölkerung. Bevölkerungsfragen. Bericht des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft, München, 1936. Klly. 8 p.
54. A mezőgazdasági népesség statisztikája. Magyar Gazdák Szemléje, 1936. 22 p.
55. Adalékok a házassági termékenység 1930. évi statisztikájához. Magyar Statisztikai Szemle, 1963. 27 p.
56. Zur Methodik der Statistik der menschlichen Anhäufungsverhältnisse. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1936. 24 p.
57. A sokgyermekes férjes nők száma az 1930. évi népszámlálás szerint. A miskolci Jogászélet Könyvtára, Új sorozat 17. sz. (és Miskolci Jogászélet, 1936.) 14 p.
58. Magyar és idegen állampolgáraink anyanyelvi és vallási megoszlása 1930-ban. Magyar Statisztikai Szemle, 1936. 3 p.
59. A munkabíró korúak számának alakulása. Magyar Statisztikai Szemle, 1936. 5 p.
60. Községeink nagyságáról. Községfejlesztés Zsebkönyve az 1937. évre, 1936. 15 p.
61. A külterületi népesség statisztikája. A tanyai közigazgatás rendezése (A korszerű közigazgatás útja 3.) 1937. 13 p.
62. Contributions a l'étude du problème et de la situation démographiques de la Hongrie, au point de vue du surpeuplement et de l'espace pour la vie et le travail de la nation. Conférence

- permanente de Hautes Études Internationales Xème Session. Mémoire Hongrois N° 8. 1937. 45 p.
63. Terület és népesség. Olaszország. Magyar Statisztikai Szemle, 1937. (Italia-szám) 20 p.
64. Magyarország lélekszámának és nyers népmozgalmi arányszámainak számítási módjai s alakulásuk 1930 óta. Magyar Statisztikai Szemle, 1937. 5 p.
65. A népesség kormegoszlása 1930-ban. Magyar Statisztikai Szemle, 1937. 7 p.
66. Statistik der landwirtschaftlichen Bevölkerung. Struktur und Verfassung der Ungarischen Landwirtschaft, 1937. 20 p.
67. Les grandes agglomérations, comme unités de la division statistique, en particulier de la division territoriale (d'après les statistiques démographiques relatives à la Hongrie et à Budapest). Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1937. (Numéro du Jubilé de M. Gustave Thirring) 16 p.
68. Élve- és halvaszületések az 1934—1936. években a születési sorrend szerint. — Magyar Statisztikai Szemle, 1937. 20 p.
69. Lakások, háztartások, családok és lakóházak a népszámlálás szerint (I. A lakások és háztartások Magyarországon 1930-ban. — II. Adatok és becslések a háztartások és családok 1930. évi számáról. — III. Városaink és a tízezernél népesebb községek 1930. évi lakásviszonyai. — IV. Lakóház- és lakásviszonyaink 1920-ban és 1930-ban). Magyar Statisztikai Szemle, 1937. és 1938. 52 p.
70. Székesfehérvár és Fejér megye népességének fejlődése és összetétele. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 26 p.
71. Népesség és népmozgalom. Magyarország Trianontól napjainkig. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. (Hungária-szám) 16 p.
72. Les rapports entre les professions et la fécondité des mariages d'après une statistique hongroise. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1938. 18 p.
73. Les rapports entre les professions et la fécondité des mariages d'après une statistique hongroise. Congrès International de la Population. V. Démographie Statistique. Études spéciales, Paris, 1938. 12 p.
74. Az 1934—1936. évi élveszületési mozgalom területi képe és keresztmetszete. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 17 p.
75. Az 1937. évi népmozgalom előzetes mérlege. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 4 p.
76. A törvényhatóságok része és szerepe az 1937. évi népmozgalom alakulásában. „Stud” (Statisztikai Tudósító), 1938. 5 p.
77. Az asszimiláció statisztikai megfigyelésének főbb szempontjai. Kisebbségvédelem, 1938. 6 p.
78. Ipolyság és Sátoraljaújhely-gyártelep. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 4 p.
79. A felvidéki kérdés alakulásának népességi mérlege. Kisebbségvédelem, 1938. 5 p.
80. A visszacsatolt északi terület. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 5 p.

81. Terület és népesség. A visszacsatolt északi terület. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 14 p.
82. Kárpátalja és a megnagyobbodott Magyarország népessége. Kisebbségvédelem, 1939. 7 p.
83. Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. (részben) 5 p.
84. Le recensement de la population, de la propriété et du cheptel, en 1938., dans la Haute-Hongrie récouvrée. Journal de la Société Hongroise de Statistique 1939. (részben) 12 p.
85. Széljegyzetek újabb élveszületési mozgalmunk térképéhez. Társadalomtudomány, 1939. 8 p.
86. A kereskedelem és az ipar szociális jelentősége a város életében. A mai magyar szociálpolitika. A Korszerű Közszolgálat Útja 10. (részben) 9 p.
87. Halálozások kor és hónapok szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 7 p.
88. A Felvidék visszacsatolt területén végrehajtott népösszeírásnak előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 29 p.
89. Terület és népesség. (A Ruténföld statisztikája.) Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 18 p.
90. A népesség a Felvidék visszacsatolt részén. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 47 p.
91. L'aspect démographique et culturel de l'accroissement territorial de la Hongrie au Nord et Nord-Est. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1939. 25 p.
92. A visszatért kárpátaljai területen végrehajtott népösszeírás előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 22 p.
93. Az 1939. november 18-i népösszeírás előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1940. 13 p.
94. Törvényes élveszületések 1937-ben és 1938-ban az anya életkora, a házasságkötés éve és születési sorrend szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1940. 20 p.
95. 1. A népesség születési hely és életkor szerint. —
2. A kereső népesség születési hely és foglalkozás szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1935. és 1940. 52 p.
96. Terület és népesség. (A visszacsatolt keleti terület.) Magyar Statisztikai Szemle, 1940. 18 p.
97. Az Erdélyi döntés népességi eredménye. Kisebbségvédelem, 1940. 6 p.
98. Népünk életkormegoszlása az 1939. évi november 18-i népösszeírás szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1940. 6 p.
99. Bevezető megjegyzések. (Az 1930. évi népszámlálás. VI. rész). Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 114. kötet, 1941. 21 p.
100. I censimenti ungheresi e l'organizzazione del censimento per l'anno 1941. Rassegna d'Ungheria, 1941. 8 p.
101. Terület a népsűrűség törvényhatóságunkint. Magyar Statisztikai Szemle, 1941. 6 p.

102. Tanulmányok az 1930. évi népszámlálás köréből. Bevezető. — I. A budapesti nagy néptömörülés, mint a térbeli tagolások egysége. — II. Népünk tömörülési viszonyainak statisztikája. — III. Népsűrűségi számítások. — IV. Foglalkozási sajátosságok és házassági termékenység. — V. A külterületi népesség foglalkozása. A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai, 16. sz. kötetéből különlenyomat, 1941. 100 p.
103. Statisztikai vonatkozások a városrendezésben. — Városfejlesztés, városrendezés, városépítés. A Korszerű Közszolgálat útja, 11. sz. 18 p.
104. Die Bevölkerung des vergrößerten Ungarns. — Le tableau d'un pays démembré. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1941. 52 p.
105. Az 1941. évi népszámlálás előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1941. 35 p.
106. Sopron népessége 1941. január végén. A Soproni Szemle kiadványai, 113. sz. (és Soproni Szemle, 1941.) 6 p.
107. Impotanza demografica dei quattro ingrandimenti territoriali dell'Ungheria. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1941. 14 p.
108. A néptömörülés vármegyénkint. Magyar Statisztikai Szemle, 1942. 9 p.
109. Vármegyénk területi népességfejlődése, népsűrűsége és közigazgatási felosztása. — Magyar Statisztikai Szemle, 1942. 7 p.
110. A délvidéki népszámlálás előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1942. 15 p.
111. A lélekszám alakulása a főváros környékén. Magyar Statisztikai Szemle, 1942. 22 p.
112. Sopron vármegye községeinek újabb népfejlődése. A Soproni Szemle kiadványai, 148. sz. (és Soproni Szemle, 1942.) 25 p.
113. A népsűrűség járásokint. Magyar Statisztikai Szemle, 1942. 19 p.
114. Die ungarische Volkszählung vom Jahre 1941 und ihr Fragenkreis. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1942. 16 p.
115. Népszaporodás Budapesten és környékén. Pesti Hírlap, 1942. 3 p.
116. Az 1941. évi népszámlálás nemre, családi állapotra és vallásra vonatkozó adatai. Magyar Statisztikai Szemle, 1943. 4 p.
117. Tájékoztató adatok a népesség foglalkozásáról. Magyar Statisztikai Szemle, 1944. 3 p.
118. Élveszülések és halálozások 1937—1939-ben az eset helye és a lakóhely szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1947. 23 p.
119. Anyanyelv, nemzetiség és vallás 1941-ben. A Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézetének kiadványai, 7. sz. (és Kisebbségvédelem, 1944.) 29 p.
120. Dolgozatok az 1941. évi népszámlálás köréből. (I. Az 1941. évi népszámlálás és kérdésköre. — II. Természetes és tényleges népszaporodás a két legutolsó népszámlálás közt a trianoni és a

- visszacsatolt területeken. — III. A népesség száma a nem és családi állapot szerint való megoszlása életkorévenként 1941-ben. — IV. A városok és községek népességének kormegoszlása 1941-ben. — V. Népünk foglalkozása. — VI. Foglalkozási eltérések 1930 és 1941 közt.) Magyar Statisztikai Szemle, 1943., 1944. és 1947. 84 p.
121. A városok és községek népességének kormegoszlása 1941-ben. Magyarország 1941. évi területére vonatkozó adatok. Magyar Statisztikai Szemle, 1944. 9—12. sz. 381—394. p.
122. A romániai menekültek főbb adatai az 1944. februári összeírás szerint. Magyar Statisztikai Szemle, 1944. 9—12. sz. 394—410. p.
123. A Szovjet-Unió népességének száma és összetétele. Magyar Statisztikai Szemle, 1945. 1—6. sz. 12—28. p.
124. Népesség. A Dunatáj. Történelmi, gazdasági és földrajzi adatok a Dunatáj államainak életéből. Szerk.: *Radisics Elemér*. Budapest, 1946. I. köt. 25—62. p.
125. A népesség nyelvismerte 1941-ben. Magyar Statisztikai Szemle, 1946. 1—6. sz. 5—8. p., Statisztikai Tájékoztató, 1946. júl. 26. 5 p.
126. A jelenlegi Magyarország népessége anyanyelv szerint. 18. p. + 2 tábla. (Soksz. KSH. 1946.)
127. Anyanyelv és nyelvismeret. (Vázlatos feljegyzések, a legfontosabb adatok segédforrásszerű összefoglalásával.) Statisztikai Tájékoztató, 1946. márc. 26. 27 p., 1946. máj. 19. 20 p.
128. A nemzetiségek agrárszociális helyzete a jelenlegi Magyarországon. (Előzetes összeállítás, kézirat gyanánt.) Agrárpolitikai Tudományos Intézetek Munkaközössége, 26 p. + 1 tábla.
129. Népsűrűség — agrársűrűség — túlnépesedés. (Tájékoztató előzetes feljegyzések.) 1946. május, 6 p.
130. Számítások Magyarország és a szomszédos államok, főleg Csehszlovákia népsűrűségéről. Statisztikai Tájékoztató, 1946. május 16. 7 p.
131. Terület és népesség. — A mai Magyarország. Szerk.: *Elekes Dezső* Bp. 1946. Hungária Lloyd. 55—116. p.
132. Ausztria népessége és népmozgalma 1945/46-ban. Magyar Statisztikai Szemle, 1946. 10—12. sz. 101—102. p.
133. Nagy-Budapest. A Magyar Földrajzi Társaság Zsebkönyve, 1947. Szerk.: *Kéz Andor* és *Pécsi Albert*. Kiad. a Magyar Földrajzi Intézet, Bp. 1947. 55—65. p.
134. Község- és helyneveink megállapítása és megváltoztatása. Magyar Statisztikai Szemle, 1947. 5—6. sz. 195—202. p.
135. Les cours de statistique de Ier semestre de 1943—1944 aux universités et écoles („académies”) de droit de Hongrie. — Journal de la Société Hongroise de Statistique. XXIIe—XXIIIe années, 1944—1945. 87—88. p.
136. A városi statisztika feladatköre és szükségessége. Városok Lapja I. 1947. 9. sz. 135—136. p.

137. Az 1941. évi népszámlálás főeredményei. Magyar Statisztikai Szemle, 1947. 11—12. sz. 395—400. p. (Különlenyomatban is, 6 p.)
138. A lakóházak száma és főbb adatai 1941-ben. Statisztikai Tájékoztató, 1948. 16 p.
139. Város és vidék lakóházviszonyai 1941-ben. Statisztikai Tájékoztató, 1948. október 22. 22 p.
140. Az 1949. évi népszámlálás első eredményei. (A cikk statisztikai része.) Statisztikai Szemle, 1949. 6. sz. 67—73. p. — Ua. átdolgozva: Az 1949. évi népszámlálás. Budapest, 1952. 3—15. p.
141. Az 1949. évi népszámlálás főbb demográfiai eredményei. Statisztikai Szemle, 1951. 3. sz. 196—206. p. (A cikkből kb. 9 p.) Ua. átdolgozva: Az 1949. évi népszámlálás. Bp. 1952. 50—60. p.
142. Le concept d'agglomération. — Les concepts d'activité professionnelle et de dépendance d'une branche d'activité. (Két hozzászólás kivonata. Congrès Mondial de la Population, Rome 1954. Concepts et définitions en statistique démographique. Résumé des discussions.) Population, 1955. No. 1., 2. és 3—4 Supplément.
143. Népszámlálási kérdések és feljegyzések. Statisztikai Szemle, 1955. No. 12. 1063—1081. p. Ua. átdolgozva a „Népszámlálási kérdések. Az 1949. évi népszámlálás tapasztalatai” c. kiadvány első fejezeteiben.
144. Az öregedés néhány fontosabb egyéni és társadalmi vonatkozása. — Az öregedés. („Reflektorfényben” c. sor.) Bp. 1957. Közgazd. és Jogi Kiadó. 159—167. p.
145. A városok népességének 1848. évi összeírása a soproni „népszámlálás” és főbb eredményei tükrében. — A történeti statisztika forrásai. Szerk.: Kovacsics József. Bp. 1957. Közgazd. és Jogi Kiadó. 309—336, 446, 459—460. p. (A tanulmány kiegészítése és sajtó alá rendezése.)
146. Népszámlálási kérdések. Az 1949. évi népszámlálás tapasztalatai. — Bp. 1957. KSH, 95. p.
147. Adatok a száz év előtti Sopronról és 1848. évi népességéről. Egy elfelejtett régi magyar népösszeírás végrehajtása és eredményei. (Thirring Gusztáv kézírata alapján.) (A Soproni Szemle kiadványainak új sorozata: 1. sz.) Sopron, 1957. 55 p. és I—XVI. képmelléklet. A/A kiadvány sajtó alá rendezése és kiegészítése kb. 23 lappal.)
148. Népeség tudományi szempontok, népszámlálási feladatok. Demográfia, 1958. 1. sz. 58—67. p.
149. Fényes Elek műveinek történeti statisztikai vonatkozásairól és értékeléséről. Történeti Statisztikai Közlemények, 1958. 1—2. sz. 76—79., 139—140., 147—148. és 155 p.
150. A magyar népszámlálások családi és háztartási kérdései, s adatfeldolgozásai. Demográfia, 1958. 2—3. sz. 289—294. p. (Különlenyomatban is, 6 p.)
151. Sopron jellemzése Fényes Elek 1836 és 1867 között megjelent statisztikai-földrajzi műveiben. Soproni Szemle, 1958. 3. és 4. sz. 207—216. és 299—309. p.

152. Vizsgálódások a termékenység alakulásának foglalkozási, társadalmi-gazdasági jellegzetességeiről. *Demográfia*, 1959. 1. sz. 54—73. p.
153. Die Säuglingssterblichkeit nach der Geburtenfolge. (Mit Vergleichenden die Geburtenordnung der Lebend- und Totgeburten betreffend.) International Population Conference. Wien, 1959. 469—480. p. (Kongresszusi közleményként és különlenyomatban is, 12 p.)
154. Népösszeirasi adatok és adatforrások a nem nemes népességről a XIX. század első feléből. *Történeti Statisztikai Közlemények*, 1959. 1—2. sz. 132—181., 228—229., 235—237. és 243—244. p. (Néhai *Thirring Gusztáv* tanulmányai és hagyatékában hátramaradt kéziratmasolatok alapján.)
155. Données hongroises sur les rapports sociaux et professionnels de l'état et des fluctuations de la fécondité et du rang des naissances. *Studi in onore di Corrado Gini. Università degli Studi di Roma. Istituto di Statistica della Facoltà di Scienze Statistiche Demografiche ed Attuariali*. Roma, 1959. Vol. II. 213—235. p.
156. Caractéristiques socio-économiques d'après certains résultats de quelques statistiques hongroises. *Bulletin de l'Institut International de Statistique. Travaux présentés à la 31e session, Bruxelles 1958. Tome XXXVII, 2e livraison*. Bruxelles, 1960. 483—495. p.
157. Efforts hongrois concernant certaines recherches relatives aux agglomérations. *Bulletin de l'Institut International de Statistique. Actes de la 33e session, Paris, 1961. Tome XXXIX, 4e livraison*. Paris, 1962. 195—199. p.
158. Family statistics. Work done in the scope of Hungarian population censuses. *International Population Conference*. New York, 1961. Tome 1. London, 1963. 260—267. p.
159. Sur quelques aspects de la statistique des migrations internes. Ottawa, 1963. 6 p. (Ülésszaki közlemény a Nemzetközi Statisztikai Intézet 34. ülészakán, Ottawa, 1963.)
160. Magyarország népessége 1869—1949 között. Magyarország történeti demográfiája. Magyarország Népessége a honfoglalástól 1949-ig. Szerk.: *Kovacsics József*. Bp. 1963. Közgazd. és Jogkiadó. 221—388., 422—425. és 437—440. p. és 5 tábla melléklet. (Különlenyomatban is, 174 p. és 5 tábla melléklet.)
161. Bevölkerungsstatistische Beiträge zur Frage der unterschiedlichen Fruchtbarkeit nach sozialen und sozialökonomischen Schichten. — Zur Anwendung statistischer Methoden. *Festschrift zum 75. Geburtstag von Prof. Felix Burkhardt*. Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Mathematisch-naturwissenschaftliche Reihe. Sonderband II. Leipzig, 1963. 403—419. p.
162. A fiataalkori bűnözés okaira vonatkozó 1962/63. évi adatgyűjtés és adatfeldolgozás vázlatos áttekintése. — A fiataalkorúak bűnözésének okai. Az 1962—63. évi statisztikai felvétel I. negyed-

- évi eredményei. Szerk.: *Kovácsics József*. Bp. 1963. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Statisztikai Tanszék. 3—16. p.
163. Population active et inactive: quelques données et réflexions. Beograd, 1965. 13. p. (Institut International de Statistique. 35. session. 1965. Beograd. 20.)
164. On some Hungarian family statistical data. Contributed papers, Sidney Conference 1967. International Union for the Scientific Study of Population. 947—966. p.
165. Quelques réflexions sur la coopération scientifique internationale en démographie historique. Colloque de Démographie Historique Budapest, 1965. Bp. 1968. 140—144. p. (A Népeségtudományi Kutató Intézet közleményei, 21.)
166. Les migrations internes en Hongrie et dans quelques pays de l'Est-Europe. Congrès International de la Population, 1965. Vol. IV. New York, 1969. 551—555. p.
167. Historical statistics and the International Statistical Institute. Bulletin de l'Institut International de Statistique. Tome XLII, 21 livr. Sidney, 1969. 680—685. p.
168. On some fertility data of Hungarian censuses. International Population Conference, London, 1969. Tome I. 626—633. p.
169. Experiences of Hungarian historical statistics. Contributed papers, 87-th Session de l'Institut International de Statistique, London, 1969. 83—85. p.
170. Adatok a termékenység alakulásának város és vidék közötti különbségeiről. Demográfia, 1969. 3. sz. 307—322. p.
171. On some tasks from the field of the history of statistics with special reference to the International Statistical Institute. Proceedings of the 39-th session. Bulletin of the International Statistical Institute. 1973. Tome XLV, 2e livr. 513—517. p.
172. Népszámlálásaink termékenységi statisztikája. Statisztikai Szemle. 1973. 7. sz. 709—732. p.
173. Szemelvénvek az 1941. évi népszámlálás adatanyagából. Statisztikai Szemle, 1976. 4. sz. 398—416. p.
174. Iskolába járók és iskolai ingavándorlók 1941-ben. (Bp. 1976.) Gépirat. 5 lev.
175. Visszaemlékezések az egykori Statisztikai Társaságra és Népeségtudományi Csoportra. Bp. 1978. 87 lev. Kézirat.
176. A magyar népszámlálások külterületi statisztikái.
1. Statisztikai Szemle, 1978. 8—9. sz. 810—841. p.
2. Statisztikai Szemle, 1978. 10. sz. 973—981. p.
177. *Körösy József*. — International Encyclopedia of Statistics. Vol. I. New York, 1979. Macmillan The Free Press. 491—492. p.
178. Über Probleme der bevölkerungsdynamischen Analyse von Volkszählungsergebnissen. Historisch-demographische Mitteilungen, 1981. 4. sz. 78—95. p.
179. Az 1941. évi népszámlálás. A népszámlálás története és jellemzése. Bp. 1981. Stat. Kiadó. soksz. 142, 6 p. 14 t. (Történeti Statisztikai Kötetek.) (Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat — Magyar Országos Levéltár.)

180. 1941. évi adatok a lakóház- és lakásviszonyokról. Statisztikai Szemle, 1983. 1. sz. 71—83. p.
181. Az 1869—1941. évi nyolc népszámlálás története és jellemzői. 1. rész. Az 1869—1910. évi első öt népszámlálás története és jellemzői. Sajtó alatt kb. 301 p.
182. A statisztikatörténeti szakcsoport ülésein elhangzott előadások (1963—1982.)
- X. Vándorülés. Sopron—Fertőd, 1972. május 8—10.: Statisztikai egyesületekről és társaságokról.
 - XIII. Vándorülés. Nyíregyháza, 1975. június 3—5.: Az 1941. évi népszámlálásról.
 - XIV. Vándorülés. Szolnok, 1976. június 1—3.: Az 1941. évi népszámlálás mezőgazdasági adatai.
 - XV. Vándorülés. Salgótarján, 1977. május 31—június 2.: Korábbi népszámlálásaink külterületi statisztikái.

II. Szerkesztések és társszerzői közreműködés

- Magyar Statisztikai Szemle szerkesztési teendőiben való részvétel az 1925. évi 10. számtól kezdve; 1945-től a folyóirat felelős szerkesztője 1948-ig.
- Journal (Revue) de la Société Hongroise de Statistique szerkesztési teendőiben való részvétel az 1927. évi 2. számtól kezdve. Az 1929. 4. számtól kezdve mint a szerkesztés-technikai teendőkkel kifejezetten is megbízott szerkesztőségi (szerkesztőbizottsági) tag, a Journal szerkesztője 1945-ig.
- A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai 4., 8., 10., 15. és 17. sz. Az 1920. évi népszámlálás. I. rész. (2. és 3. részletes kimutatás). Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 69. kötet.
- Az 1930. évi népszámlálás. I. rész. (Törvényhatósági táblázatok és részletes kimutatások). — Az 1930. évi népszámlálás. II. rész. — Az 1930. évi népszámlálás. III. rész. — Az 1930. évi népszámlálás. IV—V. rész. — Az 1930. évi népszámlálás. VI. rész. — Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 83., 86., 94., 96. és 114. kötet.
- Az 1933. évi felvidéki nép-, földbirtok, és állatösszeírás (népösszeírási rész) Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 108. kötet.
- A következő népszámlálási kiadványok elemző részeinek elkészítése is:
- Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Bp. 1947.
 - Az 1949. évi népszámlálás. 9. Demográfiai eredmények (családi állapotra vonatkozó rész kivételével). Bp. 1950. 12. Összefoglaló főeredmények. Bp. 1952.
 - Az 1949. évi népszámlálás. A kiadványsorozat 1—11. kötetének szerkesztésében és a 2., 4., 6. és 11. kötet elemző tanulmányjaiban (1949—1951) közreműködés. Megj. „A szocialista statisztika könyvtára” sorozatban, Bp. 1952., és a „Népmozgalmi kézikönyv”-ben is, Bp. 1955.

- A Statisztikai Tájékoztató (Sokszorosítás, 1945—1948) szerkesztése.
— A Statisztikai Kéziratos Közlemények több kötetének szerkesztése (kb. 1945—1947).
- Revue de l'Institut International de Statistique (Hága) I. évfolyamától kezdve: A Magyar Statisztikai Társaságra vonatkozó rész, továbbá a Bibliographie Statistique Internationale magyarországi anyaga s a Communication sur la méthodologie, la législation, l'organisation et l'administration statistique c. rovat Magyarországra vonatkozó híryanaga.
- Bibliographie Geographique Internationale 1933—1945. a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal kiadványaira vonatkozó anyag.
- A Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége német és francia nyelvű bibliográfiai kiadványainak a Journal de la Société Hongroise de Statistique-re és a Magyar Statisztikai Szemlére vonatkozó anyaga 1945-ig.
- A Soproni Szemle szerkesztőbizottsági tagja 1941-től 1944 végéig. Magyarország. Történeti, gazdasági és kulturális évkönyv. Budapest, 1948. Hungária Lloyd. kb. 5 lap szövegrész.
- A statisztikai szakvizsga és statisztikai segédszemélyzeti szakvizsga jegyzet-sorozatok szerkesztése (1947—1948).
- A „Népességi statisztika”. (A népességi statisztika szakmai alap- és középfokú tanfolyam jegyzete szerkesztésében való közreműködés, 1955.)
- Egyes népszámlálási, népmozgalmi és népesedésstatisztikai hivatalos használatra minősített kiadványok szerkesztése, illetve szerkesztésükben való közreműködés (1949—1958).
- Népmozgalmi kézikönyv. Bp. 1955, KSH. Kb. 10 lap szövegrész.
- A következő művek szerkesztésében való közreműködés:
— Az öregedés. (Szerk.: *Acsádi György*) Bp. 1957. KgK. 170 p. „Reflektorfényben” sor.
— A válás. (Munkatársak: *Klinger András, Kulcsár Kálmán* stb.) Bp. 1957. KgK. 179 p. „Reflektorfényben” sor.
- A történeti statisztika forrásai. (Szerk.: *Kovacsics József*.) Bp. 1957. KgK. 460 p. 16 t. 8 térk. (Szövegrészletek és történeti statisztikai táblázatok.)
- Acsádi György—Klinger András—Szabady Egon*: A világ népessége. Bp. 1959. KgK. 571 p.
- Életrajzi közlések. Megjegyzések a bibliográfiához. Bibliográfia. *Dr. Thirring Gusztáv* élete és munkássága 1861—1941. Szerk.: *Kovacsics József*. Készült — születésének 100. évfordulója alkalmából. Bp. 1962. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Statisztikai Tanszék. 4—33. p.
- A változó falu. Szerk.: *Kulcsár Viktor*. Bp. 1976. 8 tanulmány szaklektora.
- Magyarország történeti demográfiája. Szerk.: *Kovacsics József*. Bp. 1963. KgK. 441 p. 8 t. 4 t. mell. (Szövegrészletek és történeti demográfiai táblázatok szerkesztése.)
- Az 1941. évi népszámlálás. (Készült a KSH Népesedésstatisztikai Főosztályának Népszámlálási osztályán.) Budapest, KSH Könyv-

tár és Dokumentációs Szolgálat — M. Országos Levéltár. 1975—1979. 4 köt. (Történeti statisztikai kötetek sor.)

1. Foglalkozási adatok községek szerint. — 1975. 693 p.

2. Demográfiai adatok községek szerint. — 1976. 433 p.

3. Összefoglaló adatok. — 1978. 376 p.

4. Demográfiai és foglalkozási adatok törvényhatóságok szerint. — 1979. 667 p.

A módszertani részek (összesen 110 p.) *Thirring Lajos* közreműködésével készültek.

III. Kisebb közlemények, ismertetések stb.

Belföldi, külföldi és nemzetközi vonatkozású statisztikai közlések a „Közgazdasági Krónika” rovatban. Közgazdasági Szemle, 1923—1924. 80 oldal.

Kisebb statisztikai közlemények, kis cikkek, hírek, jelentések. — Statisztikai Szemle, Journal (Revue) de la Société Hongroise de Statistique, Stud., Kisebbségvédelem, Demográfia. Kb. 1100 oldal.

Kongresszusi beszámolók, hozzászólások, évfordulói megemlékezések

Beszámoló az 1937. évi párizsi Nemzetközi Népeségi Kongresszusról. Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 13 oldal.

Népeségstatisztikai kérdések és szociális, gazdasági s lélektani népeségproblémák. (Beszámoló az 1935. évi berlini Nemzetközi Népeségtudományi Kongresszusról, II.) Magyar Statisztikai Szemle, 1935. 8 oldal.

Hozzászólás a Településtörténeti Lexikon vitájához a Magyar Tudományos Akadémián. Statisztikai Szemle, 1955. 10. sz.

Hozzászólás *Kolta János*: Baranya megye demográfiai sajátosságainak gazdaságföldrajzi vizsgálata és hatása a népgazdasági tervezésre c. előadásához. Magyar Földrajzi Kongresszus Budapest, 1955. — Dunántúli Tudományos Gyűjtemény. Pécs. 1957. 14. sz. 15—17. p.

A statisztika c. jogi kari jegyzet vitája. A népeségi statisztika rész bírálata. Felsőoktatási Szemle, 1961. X. évf. 1—2. sz. 101—102. p.

Hozzászólás *Klinger András* előadásához. A magyar statisztikai felsőoktatás 200 éve. KSH. Budapest, 1979. 29 p.

Megemlékezések, nekrológok:

Megemlékezés *Kautz Gyuláról* halálának negyedszázados fordulója alkalmából. Magyar Statisztikai Szemle, 1934. 3 oldal.

Zentay Dezső, Kenéz Béla, Kovács Norbert, Sajóhelyi István. Magyar Statisztikai Szemle, 1946. 1—6. sz., 1946. 7—9. sz., 1946. 10—12. sz., 1947. 9—10. sz.

Désiré Laky, József Melly.

Le Démographie. No. 11. aout, 1963.

Dezső Laky, Aloys Kovács, Alexandre Dobrovits.

Revue de l'Institut International de la Statistique. 1963. Vol. 31. No. 2.

Thirring Gusztáv születésének századik évfordulójára.

Soproni Szemle, 1961. XV. évfolyam 4. szám 376—378. p.

A commemoration of *Charles Schneller* (Károly), — *Tivadar Szél* — *Dezső Elekes* — *Gyula Barsy*. Le Démographe. No. 13. mai 1966. 55—61 p.

Könyvismertetések, gyűjteményes ismertetések, folyóirat kivonatok:

Statisztikai Szemle, Journal de la Société Hongroise de Statistique, Társadalomtudomány, Tér és Forma, Kisebbségvédelem, Gazdasági Figyelő, Földrajzi Közlemények, Demográfia, Revue de l'Institut International de Statistique, Le Démographe stb.

Д-Р. ЙОЖЕФ КОВАЧИЧ: В ПАМЯТЬ Д-РА. ЛАЙОША ТИРРИНГА

DR. JÓZSEF KOVACSICS: IN MEMORY OF DR. LAJOS THIRRING